

Saygin Ersin (Turecko)

Mistr fantasy a detektivních příběhů, narozen 1975 v Manise v západní Anatolii. Studoval sociologii v Ankaře, živil se jako novinář, nyní je spisovatel a scenárista na volné noze; žije v Izmiru. Krom románového cyklu *Yedi Kartal Efsaneleri* (*Legendy sedmi orlů*) publikoval soubor detektivních povídek *Emekli Polisler Lokali* (*Lokál penzionovaných policajtů*) a zdařilý a čtenářsky úspěšný historický román *Pir-i Lezzet* (*Sultánův kuchař*), v němž líčí příběh geniálního kuchaře s „absolutní chutí“, který dobude slovnou kuchyni v sultánově paláci Topkapı a pozmění osudy osmanské říše na sklonku 16. století.

úryvky z románu *Sultánův kuchař* přeložila Zuzana Gabrišová

úryvek 1

Když byli znovu venku na slunci, kuchař vydechnul a s úlevou si povšiml, že tep se mu pomalu zklidňuje. Šel vedle pážete a rozhlížel se. Asi tři sta kroků před nimi byla druhá brána, Brána pozdravení pokoje. Branou se vleklo několik palácových sluhů, kteří v jedné řadě s obrovskými pytli na zádech mířili ke skladišti uhlí.

Jakmile minuli palácovou nemocnici, udeřila je do nosu sladká vůně jako znamení, že se blíží ke královské pekárně. Kuchař si byl dobře vědom, jaký účinek má vůně čerstvě upečeného chleba na lidskou mysl, a proto se zhluboka nadechl. Na rozdíl od jiných vůní nevyvolává vůně chleba divoké touhy ani vášně a není bez důvodů, že pro súfijce má vůně chleba v sobě něco prorockého. Chléb považují za posvátný – už jeho vůně naplňuje, přináší pocit spokojenosti a klidu. A v tu chvíli tato vůně pohltila poslední zbytky zlých předtuch, které kuchaře pronásledovaly. Než došli k Bráně pozdravení pokoje, mladý kuchař se vypínal do výšky jako ty dvě věže, které nechal postavit Sulejman Zákonodárce na každé straně brány.

Během čekání na hlavního dveřníka vzhlédl kuchař ke klenbě brány. Vejít do ní se pokládalo za předpověď štěstí a blahobytu, zatímco vyjít z ní znamenalo zklamání a prohru. Mnoho pyšných lidí prošlo branou s okázalou slávou a stejně tolik jich odešlo, aniž by si jich někdo povšimnul – ve většině případů jako bezhlavá mrtvola.

Stejně jako druhá brána byla Brána pozdravení pokoje průjezdem, ale o mnoho delším. Světlo na druhém konci se zdálo být velmi, velmi daleko, jako by symbolizovalo úděl procházejících. Život v paláci byl cestou, jejíž konec se při procházení Branou pozdravení pokoje zdál nejasný; a to platilo pro všechny, od nejmladšího pážete po Jeho Veličenstvo sultána. Blížíte se ke světlu, ale připadá vám, že ho nikdy nedosáhnete. Chvilku po chvilce, hodinu za hodinou, den po dni se váš život drolí na tuto nekonečnou cestu a vy jste plni strachu, že se každou chvíli ocitnete v temnotě, a nakonec je přerušen smrtí nebo katem, v lepším případě se stanete pár řádky v zaprášené učebnici historie. Světlo na konci průjezdu je jenom sen. Ale kuchaři to bylo úplně jedno. Světlo, ke kterému se toužil dostat, neleželo za touto branou, ale až za tou další, kterou ještě neviděl. Byl rozhodnut, že ji najde stůj co stůj, aby mohl ozářit i tu nejhlubší temnotu tohoto světa.

Kuchař se zadíval do světelného bodu na konci cesty. Z místa, kde stál, viděl jen část zdi, která oddělovala harém a vnitřní část paláce od druhého nádvoří, zdi vedoucí k Bráně blaženosti. Po čem toužil, leželo za touto zdí, ale on věděl, že kromě sultána se tam žádný muž nedostane s netknutými varlaty. Ale také věděl, že vždycky existuje více než jeden způsob, jak ztéci zeď nebo projít branou.

Páže zavolalo na kuchaře, jehož oči se upíraly na sloupovou předsíň kousek dál mezi prastarými stromy. Kuchyně byly hned za předsíní a táhly se po pravé straně podél obrovského nádvoří. Nejen, že to byly největší budovy v rámci paláce, ale pracovalo tu i více lidí než kdekoli jinde v paláci.

V kuchyních bylo zaměstnáno více než tisíc kuchařů a kuchařských učňů a dalších téměř čtyři sta cukrářů, kteří chystali dezerty, sorbety a nakládané pochutiny, ale byli tu i pomocníci hlavního zelináře, vrchní správce královských vinných sklepů a jeho pomocníci, prosívači, mísiči a pekaři královské pekárny a běžné pekárny, nosiči vody, topiči, kteří zatápěli v pecích, když zaznělo volání k ranní modlitbě, výrobci sýra a jogurtu, bylinkáři, kteří sbírali léčivé byliny, výrobci zmrzliny, řezníci nebo specialisté na drůbež. Každý den bez výjimky připravovala královská kuchyně dvě hlavní jídla denně pro čtyři tisíce obyvatel paláce. Při zvláštních příležitostech jako byly slavnosti, bankety a Hostina vladaře bylo obslouženo až dvacet tisíc lidí. Každý rok kuchyně spotřebovala jeden milion oka rýže a dva miliony oka cukru, skoro čtyřicet tisíc ovcí a osmdesát tisíc kuřat. A proto byla známá jako Matbah-ı Azam, Velkolepá kuchyně.

Palácové kuchyně se skládaly ze dvou dlouhých obdélníkových budov, které ležely rovnoběžně vedle sebe. Přední sloužila k ubytování učňů a sluhů, kteří chodili na pochůzky, a také cínaře. Ve větší zadní byly situovány kuchyně a obě budovy oddělovala nezastřešená ulička, které se říkalo „kuchyňský průjezd“.

Kuchyň měla dohromady šestery dveře. Vlevo na kraji byl vchod do cukrářství. Tam se vyráběly všechny dezerty a sorbety pro palác, nakládala se zelenina a připravovaly medikamenty. Od hlavní kuchyně bylo cukrářství odděleno fyzicky i administrativně. Hlavní cukrář měl hodnost nižší než hlavní kuchař, ale požíval stejné úcty a jeho pomocníkům nesměl dávat příkazy nikdo jiný než on.

Patery další dveře vedly do „úlu“, tedy sedmi kuchyní, které byly srdcem královských kuchyní. Na rozdíl od cukrářství byly kuchyně úzce propojené. Oddělovaly je zdi, aby se nemíchaly vůně pokrmů, ale zepředu byly otevřené.

Kuchyňský průjezd procházel pod malou klenutou bránou a otvíral se do další části, jež byla také součástí královských kuchyní. Nalevo stála mešita pro kuchaře a lázně. Vedle byli ubytováni výše postavení sloužící a hlavní správce kuchyně, byly tam vinné sklepy a sklady oleje.

Kuchař a páže se zastavili uprostřed kuchyňského průjezdu a rozhlédli se. Bylo ticho, kolem nebyl nikdo. Páže, buď ze strachu z hlavního kuchaře nebo ze zvyku, nechtělo jít dovnitř bez doprovodu.

Čekání se únavně vleklo a vtom zpoza dveří úplně napravo uslyšeli ťukání hůlky. Ve dveřích se objevil postarší malý muž, který se pohyboval rychle, ačkoli kulhal. Přes bílý oděv měl

zelenou zástěru a za šerpou ovázanou kolem pasu zastrčený velký nůž. Podrážděně naklonil hlavu, aby podle zvuku zkontroloval, jestli se pracuje, a pak si narovnal čepici podobnou těm, jaké nosily palácové strážé. Na svou postavu nečekaně silným hlasem zařval: „Všichni na svá místa! Hned! Je skoro čas polední modlitby a ani jeden kotel není nachystaný! Pohněte sebou!“

Nebyl to nikdo jiný než sám hlavní kuchař, mistr İsfendiyar.

Jeho hlas zaduněl kuchyňským průjezdem a pak se ztratil. Za chvíli ale bylo jeho kvapné kroky slyšet z předního dvora, každou vteřinu hlasitěji a hlasitěji, a najednou se ze dveří začali valit kuchaři, pomocníci i učni. Úzká ulička se brzy hemžila lidmi.

Kuchaři v hedvábných zelených, červených a modrých zástěrách vyšívaných rozmanitými vzory a učni v bílém se nahrnuli do kuchyně. Páže a kuchař se přitiskli ke zdi, aby je dav neušlapal. Mistr İsfendiyar se jim v tom zmatku ztratil z dohledu, jen jeho hůlka občas vylétla do vzduchu, aby podtrhla příkaz nebo nadávku.

Stejně jak rychle se objevili, tak rychle kuchaři, pomocní kuchaři i učni znovu zmizeli v kuchyních. Jediný, kdo posloužil kuchaři jako důkaz, že se mu to celé nezdálo, byl mistr İsfendiyar, který stál na tom stejném místě. Když chvíli poslouchal zvuky zevnitř a ujistil se, že všichni zase pilně pracují, vstoupil hlavní kuchař do budovy. Když ho kuchař a páže následovali, uviděli, že mistr İsfendiyar kontroluje královskou kuchyni.

úryvek 2

Mistr İsfendiyar si pamatoval...

Pamatoval si každou vteřinu té noci.

Bylo velmi pozdě a on byl v královské kuchyni. Nikdo jiný tam nebyl, ani Halberdiers, který většinou stál u dveří. Připravoval jídlo, ačkoli zbývalo ještě hodně času, volání k modlitbě se ozve až za několik hodin. Jako obvykle vařil pro mladé prince a děti starších princů. Ale toho dne začal zbytečně brzy. Věděl, že až bude čas k snídani, bude jídlo už studené, ale nezáleželo na tom, protože až se rozední, nezůstane v celém královském paláci ani jediné dítě.

Mistr İsfendiyar pracoval bez oddechu a bez oddechu také klel: „Mor na tvoji vládu! Ať ti tvůj trůn přinese jen neštěstí! Ať tě dostane do rukou kat!“ Klel nahlas, aby nemusel poslouchat zvuky zvenčí: jekot žen, pláč dětí, nářek chův, bědování matek... Musel něčím přehlušit zvuky, které pronikaly zdmi harému a nedalo se jim utéct ani v kuchyni.

Také plakal. Slzy kapaly do hrnců, do jídel, která mladí princové nikdy neochutnají.

Už od včerejška tušil, že se něco stane. Nový sultán přísahal chvíli po volání k ranní modlitbě. Po volání k večerní modlitbě podepsal příkaz, jímž nařídil vyvraždit všechny své sourozence a jejich děti v prostorách paláce.

Palácové chodby se otřásaly kvílením, ale noc byla hluchá.

Mistr İsfendiyar znal všechny mladé prince a jejich syny. Ne se všemi se potkal, ale věděl, jaké jídlo má který z nich rád. Byl mezi nimi jeden, drobný chlapec se zelenýma očima, který stál stranou všech. Byl to syn jednoho z mladších bratrů nového sultána. Jeho matce bylo

čtrnáct, když ho porodila, a jeho otci šestnáct. Všichni si o něm mysleli, že je to neduživý, rozmazlený chlapec. Byl vybíravý a často odmítal předkládaná jídla. Někdy začal plakat, jakmile z podnosu sundali poklop.

Předešlý kuchař už měl dost stížností chlapcovy matky a chůvy a poroučel se, a mistr İsfendiyar zaujal jeho místo. Fascinovalo ho podivné chování dítěte. Nešlo o to, že by byl chlapec vybíravý nebo neměl rád určitá jídla. Záleželo na jídle samém. Tak například polévka z čočky. Jeden den jí s radostí zhltl celou misku, ale druhý okamžitě vyprsknul.

Když si mistr tento fakt uvědomil, byl tak překvapený, že by byl býval polknul vlastní jazyk. Dítě odmítalo jíst jídlo, při jehož vaření se stala sebemenší chyba, jako příliš vysoká teplota při vaření, přemíra určitého koření nebo nažlукlé máslo. Chlapec měl zkrátka neuvěřitelně vytříbenou chuť. Aby svou teorii otestoval, mistr začal záměrně dělat ve vaření chyby. Pokus nikdy neselhal. Chlapec si všimnul chyb i těch nejzkušenějších kuchařů a odmítl jíst, co mu předložili. Po tomto objevu začal mistr İsfendiyar věnovat přípravě princova jídla mnohem více péče; vybíral ty nej kvalitnější suroviny a vařil jeho jídlo ve zvláštních hrncích. Takto pro něj vařil tři roky a záchvaty pláče už se nikdy neopakovaly. Chlapec po jídle zesílil, do tváří se mu vrátila barva a jeho oči zářily jasnějším odstínem zelené.

Tu noc před dvaceti lety bylo princi právě pět let.

*

I kuchař si tu noc pamatoval...

Víc než cokoli jiného si pamatoval ticho. Dusné ticho, pod jehož tíhou se od brzkého rána hroutil harém.

Pamatoval si otce, jak ho toho dne k sobě neustále tiskl a vykonával jednu modlitbu za druhou...

Pamatoval si, jak Güldeste, jeho chůva, která byla kojnou už jeho otce, od brzkého rána do tmy tiše plakala nad stránkami koránu.

Jak kruté je pro člověka dívat se, jak oplakávají jeho vlastní smrt.

Krátce po večerním volání k modlitbě se ozvalo zaklepaní na dveře. Jeden z černošských eunuchů podal jeho otci list. Otec převzal edikt hluboce se klaně, políbil ho a zvedl nad hlavu.

Když ho otec naposledy objímal, seděl své matce na klíně. Otec vzal jeho tvář do dlaní a políbil ho na tváře. Nikdy nezapomene, jak ho tenký otcův knírek polechtal na tváři.

Otec naposledy políbil matku na čelo a pošeptal jí něco do ucha. „Samozřejmě,“ zašeptala matka odpověď. Zadíval se na matčinu jasnou tvář a oči, zelené jako měl on. Od toho dne se mu při slově „odhodlání“ vždycky vybavil matčin obličej v oné chvíli.

Otec vyšel ze dveří bez ohlédnutí. Když už nebyly slyšet jeho kroky, Güldeste se rozplakala. Ženy z okolních pokojů se přidávaly jedna po druhé, plačíce pro kojnou, která musela chlapce, jehož vychovala, poslat do oprátky katovi.

Devatenáct princů, devatenáct bratrů, kráčelo do rukou svých katů, jak nařídil edikt poslušných dávných zákonů z úcty k míru v zemi.

Kuchař si pamatoval, jak usnul v matčině klíně. Když ho vzbudil křik, měl hlavu schovanou

pod pokrývkou. Dveře byly vylomeny a nábytek překocen. Nářek žen se rozléhal síněmi: „Můj syn!“, „Můj Mustafa!“, „Můj Mehmed!“, „Můj Bayezid!“, „Můj Murad!“, „Můj Korkut!“

Sultánova touha po krvi ještě nebyla nasycena. Byl vydán další edikt, nařizující zabít děti sťatých princů a těhotné ženy. Na popravy nebyl dostatek katů, proto nový sultán poštal z vnitřního paláce na obyvatele harému královské psy.

Zbytek je zastřený tmou. Pamatuje si, že zabořil tvář do matčiných prsou, její srdce bilo jako holubičí křídla, její vůně, její dech, vřava okolo...

„Drž se za mnou,“ zašeptala Güldeste chlapcově matce. V jejím hlase teď nebyla ani stopa smutku nebo strachu. Slyšeli řinčení šavlí, rozbíjení dveří a hrubé mužské hlasy. Güldeste znovu zašeptala: „Musíme jít.“

Pamatoval si běh, matčin namáhavý dech a výkřiky hrůzy, které se jí zasekly v hrdle.

Dostali se do přízemí, Güldeste stále s nimi. Pak se zastavila a pobídla je: „Utíkejte!“

Zaváhali jen ve chvíli, kdy uslyšeli Güldestin srdcervoucí křik.

Kuchař si pamatoval běh úzkými uličkami a výstupy po schodech, a pak dotek chladného nočního vzduchu na své tváři. Vzhlédl z matčiny náruče, aby se nadechl čerstvého vzduchu a rozhlédl se kolem. Byli na střeše obklopené minarety a věžemi. Jeho matka zamířila k jedné z věží, ale v cestě jim stála zeď. Dvě postavy je pronásledovaly, jedna z nich mávala nožem a druhá svírala lano.

„Vyšplhej mi na ramena,“ řekla mu matka. „Šplhej nahoru...“

Chlapec se jí vydrápal na ramena a podařilo se mu vyšplhat na zeď. Jeho matka vyskočila, ale nepodařilo se jí zachytit. Při druhém pokusu se chytla, ale sklouzla a spadla zpátky na zem. Postavy se blížily. Skočila znovu, zachytla se okraje zdi, jenže byla příliš unavená na to, aby se vytáhla. Svými malými rukama ji chlapec držel za paži a táhnul, jak jen mohl, ale nestačily mu síly.

Jejich pronásledovatelé doběhli až ke zdi a začali matku stahovat dolů, ale ona se nevzdávala a chlapec ji stále držel tak pevně, jak jen mohl. Když jí prsty začaly beznadějně sklouzávat, naposledy se podívala do synovy tváře a oči jí plavaly v slzách. Usmála se a řekla: „Běž.“

Rozběhl se. Utíkal podél dvou velkých kupolovitých staveb a pak mu najednou země ujela pod nohama. Vzpomíná si, jak se kutálel do prázdna, krátký výkřik, když padal, a pak náraz země. Po chvílce ticha naplnila jeho nos vůně čerstvě krájené zeleniny. Vstal a rozhlédl se, třel si naraženou ruku. Všude tma. Nevěděl, kde je, ani kam má jít. Pak zachytil další vůni, již dobře znal – vůni kuřete, kterou měl tak rád. Vydal se za ní. Když se přiblížil, ucítil vůni papriky. Zrychlil krok, protože zavoněla i rýže, uvařená tak, že její měkkost připomínala matčiny dlaně. Přestal se bát a znovu se rozběhl.

Mistr İsfendiyar míchal v hrnci a myslel na němé ráno, jehož ticho bude za pár hodin přerušeno, a na množství rakví, které budou vyneseny třetí branou. Jednu věc ale věděl jistě: o této noci nikdo nikdy nebude mluvit, ani o jejích obětech. Palác odsoudil ty, kdo zůstali, k jisté smrti.

Když kuchař té noci poprvé v životě vstoupil do kuchyně, mistr İsfendiyar právě sundával z plotny hrnec s polévkou. Uviděl chlapce stojícího u dveří. Jeho tvář byla bledá strachy, držel si

ruku a zelené oči prosily o pomoc.

Mistrovo překvapení se rychle změnilo v děs, když venku zaslechl kroky, protože věděl, co by se stalo, kdyby ho s chlapcem přistihli. Jeho svědomí mu říkalo, aby chlapci pomohl, ale strach ho držel zpět.

Vyšel z kuchyně, stále na pochybách, co má udělat. Skryl se v tmavém rohu blízko vrat cukrářství a díval se, jak se světla přibližují. Palácové strážce, pážata z vnitřního paláce a černí a bílí eunuchové proudili na nádvoří, které bylo ozářeno pochodněmi. Představil si chlad ostrého nože na svém krku.

S roztřesenými koleny se vrátil zpět do kuchyně. Všechny kletby, které na sultána ještě před chvílí sesílal, se z jeho myšlenek najednou vytratily. Věděl, že když chlapci nepomůže, bude se za to vždycky nenávidět, ale strach byl větší a strach má vždycky pravdu.

Jenže to, co uviděl, když vstoupil do kuchyně, zachránilo nejen chlapcův život, ale i mistrovo svědomí.

úryvek 3

O pár minut později vešel do malé kuchyně Selman s miskou, z níž se kouřilo. Zaskočila ho přítomnost dítěte, ale beze slova se vrátil ke své práci.

„Pojď!“ řekl mistr Adem chlapci a ukázal na misku. Dítě se na misku podívalo, párkrát zhluboka vtáhlo nosem vzduch a pak nesměle přistoupilo ke stolu, stále svírajíc svůj kousek chleba. Mistr Adem mu podal tu nejmenší lžičku, kterou našel. Chlapec k polévce znovu několikrát přičichl, vrhl na mistra rychlý pohled, a pak si dal lžící polévky do pusy. Okamžitě zkřivil tvář do grimasy a polévku vyplivnul, s očima celou dobu upřenýma na mistra Adema. „Ty uličníku!“ řekl mistr Adem. „Copak ty nemáš rád dršťky?“

Chlapec přisvědčil, ale zdálo se, že jeho odmítnutí jíst má jakýsi smysl. S pohledem stále upřeným na mistra Adema strčil do polévky prst a namaloval ve vzduchu obrys vejce. Konečky mistrova dlouhého šedého kníru se zachvěly. „To není možné,“ zamumlal si pro sebe. „Jak by dítě mohlo rozumět...“

Zlostně vstal a šel do velké kuchyně, kde vyjel na svého pomocníka. „Proboha, Selmane, zase jsi polévku správně neochutil. To tvoje ruce neví, co dělají? Nemáš v hlavě žádný rozum?“

Nařídil Selmanovi, aby celý kotel vylil a začal znovu. Když se vrátil do malé kuchyně, naskytl se mu pohled, který ho nejen uklidnil, ale naplnil ho úžasem. Chlapec stál uprostřed kuchyně s paličkou česneku v ruce.

Chvíli na chlapce zíral a potom si klekl a pohládl chlapce po obličeji. „Kdo jsi?“ Chlapec neodpověděl, jen natáhl druhou ruku, která byla zaťatá v pěst. Teď si mistr Adem všiml kousku papíru, který chlapec držel. Když ho rozbil, úsměv z jeho tváře zmizel. Stálo tam: „Paša kuchyně.“